

УДК 37.031.1

*Новицька Т. В.,
викладач кафедри методології
та методики навчання
фізико-математичних дисциплін
вищої школи
НПУ імені М. П. Драгоманова*

*Олефіренко Т. О.,
к. пед. н., доцент кафедри теорії
і методики технологічної освіти,
креслення та комп'ютерної графіки
НПУ імені М. П. Драгоманова*

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ XXI СТОЛІТТЯ

Проаналізовано причини кризи класичної парадигми та виокремлено суть нової освітньої парадигми. Розглянуто основні функції освіти в сучасному трансформаційному суспільстві. Підкреслено визначальну роль інноваційних технологій у навчальній діяльності та в процесі формування світогляду особистості.

Ключові слова: *освіта, світогляд, освітня діяльність, наука, технології, парадигма, суспільство.*

Проанализированы причины кризиса классической парадигмы и выделена суть новой образовательной парадигмы. Рассмотрены основные функции образования в современном трансформационном обществе. Подчеркнуто определяющую роль инновационных технологий в учебной деятельности и в процессе формирования мировоззрения личности.

Ключевые слова: *образование, мировоззрение, образовательная деятельность, наука, технологии, парадигма, общество.*

The reasons of crisis in classic paradigm and marking the point of new educational paradigm were analyzed. The basic education's functions in modern transformation society were considered. The determinative role of innovative technologies in educational activity and in process of person's outlook formation was underlined.

Keywords: *education, outlook, educational activity, science, technology, paradigm, society.*

Вступ. Соціокультурні, політико-економічні тенденції розвитку сучасного суспільства призвели до трансформаційних змін у системі освіти ХХІ ст. Зрозуміло, що іншою має стати підготовка особистості до життя в епоху глобалізації. І беззаперечним є те, що повинна змінитися роль освіти та виховання в сучасному соціумі.

Сучасний ринок праці вимагає від суспільства всебічно обізнаного фахівця, який зможе вільно оперувати знаннями та технологіями, і тим самим відповідати потребам інформаційного суспільства. Важливим сьогодні є не тільки вміло використовувати свої знання, а й стрімко реагувати на поставлені завдання, володіти й управляти отриманою інформацією, швидко приймати рішення. Враховуючи вищезазначене, очевидною стає необхідність модернізації системи освіти, адже основне завдання сучасної освіти – навчити учня вчитися.

Аналіз публікацій і досліджень. Освіта є предметом дослідження багатьох творів відомих учених у різні часи. Так, педагогічне та наукове знання Давньої Греції представлено в роботах Сократа, Аристотеля, Платона та багатьох інших. Питання щодо теорій навчання і виховання постає у центрі уваги таких видатних мислителів, як Ф. Вольтер, Гельвецій, Ж.-Ж. Руссо, Д. Локк, Я. Коменський, Й. Г. Песталлоці, Й. Герbart, А. Дістервег, Дж. Дьюї, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський.

У свою чергу, в сучасній вітчизняній літературі про роль освітньо-виховного процесу пишуть В. Андрущенко, М. Култаєва, Г. Волинка, С. Клепка та інші.

Метою нашої роботи є проаналізувати причини кризи класичної парадигми та виокремити суть нової освітньої парадигми. З'ясувати роль інноваційних технологій в освітній діяльності та в процесі формування світогляду особистості.

Основна частина. Спробуємо розібратися, що розуміють під поняттям “освіта” і які її суспільні функції? Так у підручнику “Філософія освіти”: *освіта* (рос. – “образование”; англ. – “education”; нім. – “bildung”; грецьк. – “paideia”) – це суспільний процес (діяльність, інституція) розвитку та саморозвитку особистості, пов’язаний з оволодінням

соціально значущим досвідом, втіленим у знаннях, уміннях, навичках творчої діяльності, чуттєво-ціннісних формах духовно-практичного освоєння світу [5, с. 8].

Принциповим при цьому є положення про те, що означений процес має *суспільний характер*, тобто здійснюється в суспільстві, суспільним чином, і за суспільно визначеними стандартами. Яких би індивідуальних форм не набував він у тому чи іншому історично конкретному типіві культури чи субкультури, врешті-решт саме суспільство визначає його сутність і спрямованість, пріоритети і цінності, мету і спосіб організації [5, с. 9].

Враховуючи вимоги сучасного суспільства, стає зрозуміло, що *класична (традиційна) парадигма* системи освіти, сформульована в кінці XVIII – на початку XIX ст. Я. А. Коменським, Й. Г. Песталлоці, Й. Гербартом, А. Дістервегом, Дж. Дьюї та іншими мислителями, вичерпала себе. Ідеї Просвітництва посилили дисциплінарні механізми освіти, поширивши їх на її зміст та форми, а головне – на структуру наукового знання, що транслюється в системі освіти. Науконавчіння, яке розвивалось Б. Больцано, Й. Г. Фіхте, виявлялося у спробі безпосередньо пов'язати структуру наукового знання із завданнями дисциплінарної освіти та дисциплінарної організації науки. Саме така структура була прийнята в університетській освіті як норма, ідеал. Але на початку XIX ст. Й. Г. Гердер, О. Гумбольд, Г. В. Ф. Гегель створюють нову філософську концепцію освіти, зорієнтовану на самопізнання, самоформування особистості, визнання її права на освіту. Потрібно сказати, що класична парадигма освіти впродовж історії постійно збагачувалася новими філософсько-педагогічними ідеями, в тому числі й завдяки українським мислителям [5, с. 37–38].

Можна виділити такі причини кризи класичної парадигми:

- освіта зорієнтована переважно на *репродуктивне знання*;
- вона має раціонально-знаннєвий, технократичний характер, що суперечить потребам гуманізації, “олюднення” знання в сучасному суспільстві;
- поряд із раціоналізмом, як однією з провідних засад класичної парадигми освіти, “великих втрат” зазнала ідея про універсальність європейських цінностей і форм життя;
- пошук нових моделей освіти зумовлений необхідністю розробки механізмів адаптації людини до мінливого світу [5].

Потреба в модернізації системи освіти – очевидна. Суть такої модернізації полягає у переході до *нової освітньої парадигми*, під якою

будемо розуміти сукупність способів і принципів організації освітньої діяльності, що визначають мету освіти, її модель, освітній ідеал, який відповідає соціокультурним запитам суспільства.

Розглянемо ті основні функції, притаманні освіті в сучасному суспільстві, яке трансформується:

- *відтворення інтелекту суспільства* (формування здібностей і творчих обдарувань людей, здатності засвоювати знання та інформацію, підвищення їхнього освітньо-кваліфікаційного рівня);
- *професійно-економічна* (підготовка спеціалістів, які за своїми професійними якостями відповідають вимогам суспільства);
- *соціальна* (соціалізація особистості, формування її ціннісних орієнтацій і соціально значущих якостей, що забезпечать входження людини в соціальне середовище та соціальну мобільність);
- *соціально-політична* (формування високого рівня загальної культури та освіченості як передумови зміцнення політичної незалежності держави, національної безпеки та досягнення громадянської єдності нації, підвищення рівня політичної свідомості та формування політичної культури);
- *функція трансляції культури* (духовний розвиток людини, формування її духовно-моральних орієнтирів) [4, с. 628].

Незважаючи на стрімкий розвиток техніки й технологій, на підвищення складності знань і їх кількості, однією з головних функцій освіти є *людинотворча*. Ця функція спирається на найважливішу умову існування суспільства – умову наступності поколінь. Не менше важливою є функція формування комунікативних здібностей. *Комунікативна функція* виявляється через двосторонній зв'язок по каналу “Освіта – навколишній світ”. Зі збереженням соціокультурної ідентичності пов'язана ще одна функція освіти – *гуманістична*. (Гуманізація – це процес і результат пріоритетного розвитку загальної культури та самоствердження особистості, формування особистісної соціальної зрілості студентів) [4].

Ще одна функція, що притаманна сучасній освіті – *технологічна*. Вона може розглядатися з двох боків – як інструментальна або як функція розвитку технологій. З одного боку, під інструментальною функцією слід розуміти розробку шляхів і засобів соціалізації особистості, пошуки ефективних технологій залучення до праці, адаптації особистості у суспільстві тощо. Головною особливістю цієї функції є те, що суспільство розвивається досить швидко, а соціалізація відбувається протягом усього життя. В. Собкін, директор Інституту соціології осві-

ти Російської академії освіти, щодо цього зазначає: “Ми не можемо в ситуації сьогодишнього світу знань, що оновлюються, утримувати цей базовий зміст освіти. Ми повинні розуміти, що сучасний світ повинен робити людину мобільною, і ми повинні усвідомлювати, що школа мусить оновлювати свій зміст освіти. І тоді виникає питання – чому вчити, що закладати в базовий зміст, і що таке шкільні знання, в чому їх сенс? Сенс їх простий – навчити людину вчитися” [4, с. 629].

Не можна не погодитися з думкою В. П. Андрущенко, який стверджує, що в шкільній освіті сьогодні домінують такі тенденції, як запровадження основного ядра знань, своєрідного базового мінімуму, на якому вибудовується подальший комплекс знань, вмінь, відношень, навичок, компетентностей; формування цілісного сприйняття світу; оновлення змісту традиційних дисциплін; запровадження нових нормативних і спеціальних курсів. Зміст суспільних та природничих наук (дисциплін) сьогодні спрямований, насамперед, на збереження оточуючого середовища, формування культури миру, вирішення етнічних та міжконфесійних конфліктів, полікультурності та толерантності, гуманістичних цінностей, громадянських якостей людини, її демократичного світогляду. Важливим компонентом змісту освіти в економічно розвинених країнах є цінності, стиль і культура життєдіяльності європейського суспільства, ринок праці в цьому регіоні [5, с. 8].

Стає зрозумілим, що **традиційне навчання** не відповідає вимогам нової парадигми, оскільки в його основі лежить *предметна парадигма*, відповідно до якої головною метою навчання є озброєння учнів системою знань, умінь і навичок. *Технології* традиційного навчання не передбачають цілеспрямованого розвитку особистості учнів, хоча певні особистісні якості в них можуть розвиватися як побічний результат навчальної діяльності. Розвиток особистості в такому навчанні імпліцитно ототожнюється з будь-якою зміною особистості учня, головним чином, із накопиченням знань [3].

Інноваційне навчання. Слово “інновація” має латинське походження і в перекладі означає оновлення, зміну, введення нового [2]. У педагогічній інтерпретації інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу. Інновацію можна розглядати як процес (масштабну або часткову зміну системи та відповідну діяльність) і продукт (результат) цієї діяльності. Тобто інноваційне навчання – це зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, ґрунтована на розвитку в навколишньому світі різноманітних форм мислення,

творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості [6].

У навчальній практиці за використання будь-якої стратегії ставляться і досягаються різні цілі, розв'язується велика кількість завдань з використанням різноманітних методів, методик і технологій.

Найбільш поширеними серед інноваційних технологій в Україні є *технологія розвивального навчання* (Д. Ельконін, В. Давидов), що передбачає формування активного, самостійного творчого мислення учнів і на цій основі поступового переходу до самостійного навчання. *Інтерактивні технології* (О. Пометун, Л. Пироженко), ідея яких полягає в тому, що процес пізнання відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учнів. *Технологія особистісно орієнтованого навчання* (І. Якимська, О. Савченко, С. Подмазін) полягає у створенні оптимальних умов для розвитку й становлення особистості як суб'єкта діяльності та суспільних відносин. *Інформаційні технології навчання* надають доступ учням до нетрадиційних джерел інформації. *Концепція проектних технологій* (К. Баханов, В. Гузєєв, І. Єрмаков, О. Пехота) орієнтує на дієвий спосіб здобуття нових знань у контексті конкретної ситуації та їх використання на практиці.

Так, О. І. Хромова у своїй статті “Ноосферна освіта як парадигма формування людини ХХІ століття” пише: “Місцем народження цілком нових способів буття, нових стратегій існування в світі, орієнтацій в суспільстві і самому собі завжди була освіта. Разом з тим, сучасна вища освіта є невід'ємною складовою сучасного суспільства, і тому завжди і не в останню чергу відчуває на собі вплив усіх як позитивних, так і, насамперед, негативних явищ, що відбуваються в ньому. Тому сьогодні у всьому світі ведеться інтенсивний пошук нової моделі освіти третього тисячоліття, яка б була здатна задовольнити потреби теперішніх і майбутніх поколінь людства, що поставило за мету своє виживання та збереження довкілля” [7].

Завданням сучасної освіти є підготовка не лише висококваліфікованого спеціаліста, а й такої особистості, яка відповідатиме за свої вчинки, яка буде творити на благо людства й у “гонитві за прогресом” не використає знання та наукові досягнення в руйнівних цілях.

Аналізуючи вищезазначене, не можна не погодитися з думкою В. П. Андрущенка, який зазначає: “Сучасна наукова картина світу свідчить про кризу *раціоналістичного світогляду*, який орієнтував людину на постійне перетворення світу в своїх інтересах за законами розуму. Сьогодні набуває ваш інший світоглядний підхід: люди-

на повинна впорядковувати своє індивідуальне буття за законами універсального світопорядку. Інша *особливість світоглядної переорієнтації* пов'язана з виникненням у кінці ХХ ст. передумов для формування нового за своїм рівнем і масштабами синтезу *природничих і гуманітарних наук*. Суть цього феномена полягає в тому, що наукове знання набуває статусу духовного пошуку, з частково вузькопрофесійної діяльності перетворюється на смисложиттєву орієнтацію” [5, с. 35–36].

Наука лише тоді постає “універсальним знанням”, яке містить відповіді на актуальні питання практики й дає людині гарантію успішності безпосередніх дій, коли її природнича складова доповнюється гуманітарно-гуманістичним знанням, адже саме воно проникає в таїнство людського буття в суспільстві й унеможливорює руйнівне використання наукових досягнень проти людини і людського середовища (руйнування природного середовища, створення зброї масового знищення, розширення можливостей маніпулювання свідомістю мас тощо) [5, с. 32–33].

Так у підручнику “Філософія освіти” визначено принцип вищої освіти: *єдність природничого та гуманітарного циклу навчальних дисциплін (з урахуванням специфіки майбутньої професії) має стати головним принципом організації вищої освіти першої половини ХХІ ст.* [5, с. 32].

Фундаменталізація освіти має ще одну складову, продиктовану характером розвитку науки. Оскільки відстань між науковим відкриттям і його впровадженням у практику скорочується, то входження випускника вищої школи в сучасне виробництво буде ефективним тільки за умови, коли не лише викладач, а й студент проявиться в ролі дослідника, науковця. Вища освіта ХХІ ст. має бути побудована за принципами організації *науково-дослідницької діяльності з практично-прагматичною спрямованістю* [5, с. 33].

Інновація, що має виявитися в системі вищої освіти в контексті відповіді на вимоги розвитку сучасної науки, торкнеться організації і методів навчання та виховання майбутніх фахівців: зберігаючи й розвиваючи методологічні досягнення минулих років, вища освіта ХХІ ст. буде мати інноваційний характер, здійснюватись, насамперед, через активне впровадження новітніх навчальних (педагогічних) технологій [5, с. 33].

Висновки. Оновлення техніки і технологій, інформатизація сучасного суспільства зумовили посилення уваги до професійної підготов-

ки майбутніх фахівців і формування в них трудової мобільності. Для того, щоб підготувати молодь до дорослого життя, в процесі освіти необхідно створити такі умови, щоб молоді люди оволоділи технологіями самоорганізації та самопрезентації, розвитку критичного й діагностичного мислення.

Саме тому одним із стратегічних завдань сучасної системи навчання та виховання є поєднання освітнього, наукового потенціалу і виробництва. Школи і університети повинні застосовувати не лише інноваційні технології навчання, але і їх розумне осмислення і використання на благо людства.

Література

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту : статті, нариси, інтерв'ю / В. П. Андрущенко. – 2-ге вид. допов. – К. : Знання України, 2008. – 819 с.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 218 с. – (Серія “Альма-матер”).

3. Основні ідеї інтегративного особистісно-розвивального навчання / Відділ освіти Кіцманської районної державної адміністрації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://ktsosvita.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=202&Itemid=87. – Назва з екрана.

4. Уваркіна О. В. Основні функції освіти в сучасному філософсько-педагогічному дискурсі / О. В. Уваркіна. // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2012. – Випуск 59 (№ 4). – 850 с.

5. Філософія освіти : навчальний посібник / за заг. ред. В. Андрущенко, І. Предборської. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 330 с.

6. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 360 с.

7. Хромов О. І. Ноосферна освіта як парадигма формування людини XXI століття / О. І. Хромов // Ноосфера і цивілізація. – 2010. – № 8–9(11). – Електронний ресурс. – Режим доступу:

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Niz/2010_11/chromova.htm. – Назва з екрана.